

הַלְבוֹת נֹקִי מִמוֹן פֶּרֶק יב

א. הַחוּפֵּר בּוֹר בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, וְנִפְּל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת, וְאַפְּלוּ הָיָה הַבוֹר מְלֵא גִזְזוֹת שְׁלֶצֶמֶר וְכִיּוּצָא בְּהֵן הָרִי בַּעַל הַבוֹר חֵיב לְשֵׁלֶם נֹזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּעַל הַבוֹר יִשְׁלֵם" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ד). וְאַחַד שׁוֹר וְחֲמוֹר אוֹ שְׂאֵר מִיָּנִי בַּהֲמָה וְחִיָּה וְעוֹף, לֹא נֶאֱמַר "שׁוֹר, אוֹ חֲמוֹר" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ג) אֶלָּא בַּהוּוֹה.

ב. אֶחָד הַחוּפֵּר בּוֹר בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, אוֹ הַחוּפֵּר בְּרִשּׁוֹתוֹ וּפִתַּח לְרִשּׁוֹת הָרָבִים, אוֹ פִתַּח לְרִשּׁוֹת חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁחָפַר וּפִתַּח בְּרִשּׁוֹתוֹ וְהִפְקִיר רִשּׁוֹתוֹ וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ הָרִי זֶה חֵיב בְּנִזְקָיו. אֲבָל אִם הִפְקִיר רִשּׁוֹתוֹ וּבּוֹרוֹ, אוֹ שֶׁהִפְקִיר בּוֹרוֹ שְׁבַר־שׁוֹתוֹ, אוֹ הִקְדִּישׁוּ הָרִי זֶה פְּטוֹר: שֶׁנֶּאֱמַר "בַּעַל הַבוֹר יִשְׁלֵם" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ד), מִי שֵׁישׁ לוֹ בַּעֲלִים וְזֶה הִפְקִיר; וּבִתְחִלָּה בְּרִשּׁוֹת חָפַר, מִפְּנֵי שֶׁחָפַר בְּרִשּׁוֹתוֹ.

ג. אֶחָד הַחוּפֵּר, אוֹ שֶׁנִּחְפַּר הַבוֹר מֵאֲלִיו, אוֹ שֶׁחָפַרְתּוּ בַּהֲמָה אוֹ חִיָּה הוֹאִיל וְהוּא חֵיב לְמַלְאוֹתוֹ אוֹ לְכִסּוֹתוֹ, וְלֹא עָשָׂה הָרִי זֶה חֵיב בְּנִזְקָיו. וְאַחַד הַחוּפֵּר, אוֹ הַלּוֹקֵחַ, אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ בְּמִתְנָה שֶׁנֶּאֱמַר "בַּעַל הַבוֹר יִשְׁלֵם" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ד), מִי שֵׁישׁ לוֹ בַּעֲלִים מִכָּל מְקוֹם.

ד. אֶחָד הַחוּפֵּר, אוֹ הַמְּגַלֵּה מְקוֹם שֶׁהָיָה מְכֻסָּה שֶׁנֶּאֱמַר "וְכִי-יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, אוֹ כִי-יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יִכְסֶּנּוּ" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ג). וְאִם כִּסְּהוּ כְּרָאוּי אָף עַל פִּי שֶׁהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְנִפְּל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וּמֵת פְּטוֹר: שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא יִכְסֶּנּוּ" הֵא אִם כִּסְּהוּ, פְּטוֹר.

ה. כִּסְּהוּ בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בְּפָנֵי שְׁוֹרִים, וְאִינוּ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּפָנֵי גְּמָלִים, וְהִלְכוּ עָלָיו גְּמָלִים וְנִתְרוּעַע, וְהִלְכוּ עָלָיו שְׁוֹרִים וְנִפְּלוּ בּוֹ אִם אֵין הַגְּמָלִים מְצוּיִין בְּאוֹתוֹ מְקוֹם הָרִי זֶה פְּטוֹר, מִפְּנֵי שֶׁזֶה אֵנֶס; וְאִם יָבוֹאוּ שָׁם גְּמָלִים, אִפְּלוּ לְפָרְקִים הָרִי זֶה חֵיב.

ו. הִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְנִפְּלוּ בּוֹ שְׁוֹרִים אָף עַל פִּי שֶׁהַגְּמָלִים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד, וְהָרִי הוּא פּוֹשֵׁעַ לַגְּמָלִים הוֹאִיל וּמִחֲמַת שֶׁהִתְלִיעַ נִפְּלוּ בּוֹ הַשְׁוֹרִים, הָרִי זֶה פְּטוֹר. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה.

ז. הַמוּצָא בּוֹר וְכִסְּהוּ, וְחָזַר וְגָלְהוּ בַּעַל הַבוֹר חֵיב, וְזֶה הָאֲחֵרוֹן פְּטוֹר. סִתְּמוֹ בַּעֲפָר, וְחָזַר וְהוֹצִיא אֶת כָּל הָעָפָר זֶה הָאֲחֵרוֹן חֵיב: שֶׁכִּיּוֹן שֶׁטְּמָמוֹ בַּעֲפָר, נִסְתַּלְקוּ מַעֲשֵׂי הָרֵאשׁוֹן.

ח. בּוֹר שֶׁלִּשְׁנֵי שְׁתַּפִּין, וְעָבַר עָלָיו הָרֵאשׁוֹן וְלֹא כִסְּהוּ, וְהַשְּׁנִי וְלֹא כִסְּהוּ הָרֵאשׁוֹן חֵיב, עַד שֶׁיִּמְסַר דָּלִיו לַשְּׁנִי; וּמִשְׁמַסֵּר דָּלִיו לַשְּׁנִי לְדָלוֹת מִמֶּנּוּ נִפְטַר הָרֵאשׁוֹן, וְנִתְחַיֵּב הַשְּׁנִי לְכִסּוֹתוֹ.

ט. כִּסְּהוּ הָרֵאשׁוֹן, וּבָא הַשְּׁנִי וּמִצָּאוֹ מְגָלָה, וְלֹא כִסְּהוּ הַשְּׁנִי חֵיב. וְעַד אֵימָתִי יִהְיֶה הַשְּׁנִי לְבִדּוֹ חֵיב עַד שֶׁיִּדַּע הָרֵאשׁוֹן שֶׁהַבוֹר מְגָלָה, וְכִדִּי שִׁישְׁכּוֹר פּוֹעֲלִים, וְיִכְרַת אֲרָזִים וְיִכְסֶּנּוּ. וְכָל שְׁיָמוֹת בּוֹ בְּתוֹךְ זְמַן זֶה, הַשְּׁנִי לְבִדּוֹ חֵיב בּוֹ; וְכָל שְׁיָמוֹת בּוֹ אַחֵר זְמַן זֶה שְׁנִיָּהּ חֵיבִין לְשֵׁלֶם, שֶׁהָרִי שְׁנִיָּהּ פָּשְׁעוּ בּוֹ.

י. הַמוֹסֵר בּוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר, הַשׁוֹמֵר חֵיב בְּנִזְקָיו. וְאִם מָסְרוֹ לְחֹרֵשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן אָף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְכֻסָּה, הָרִי הַבַּעֲלִים חֵיבִין: שֶׁהַבוֹר עָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת, וְאֵלּוּ אֵין בָּהֵן דַּעַת. הַמְּכַסֶּה בּוֹרוֹ בְּדָלִיו שֶׁלְּחִבְרוֹ, וּבָא בַּעַל הַדָּלִי וְנִטַּל דָּלִיו בַּעַל הַבוֹר חֵיב.

יא. אחד החופר בור, או שיח או מערה או חריץ. ולמה נאמר "בור" (שמות כא, לג), עד שיהיה בו כדי להמית. וכמה כדי להמית, עמק עשרה טפחים. אבל אם היה פחות מעשרה, ונפל לתוכו שור או שאר בהמה חיה ועוף, ומת פטור; ואם הזקו, חייב בעל התקלה נזק שלם.

יב. היה עמק הבור תשעה, ומהן טפח אחד מים חייב, שהטפח שלמים חשוב כעמק שני טפחים ביבשה. היה עמקו שמונה, ומהן שני טפחים מים, או שהיה עמקו שבעה, ומהן שלושה טפחים מים, ונפל לתוכו שור וכיוצא בו, ומת אין מחיבין אותו לשלם; ואם תפס הנזק, אין מוציאין מידו שהדברים האלו, ספק יש בהן.

יג. החופר בור עמק עשרה טפחים, ובא אחר והשלימו לעשרים, ובא שלישי והשלימו לשלושים כלן חייבין. חפר הראשון פחות מעשרה, אפלו טפח, ובא האחרון והשלימו לעשרה בין שחפר בו טפח, או שהגביה בגין על שפתו טפח זה האחרון חייב. סתם טפח שהוסיף, או שפתר טפח שבנה הרי זה ספק אם כבר נסתלקו מעשי הראשון, או עדין לא נסתלקו.

יד. חפר הראשון בור עמק, ובא האחרון והרחיבו, ונפל לתוכו שור, ומת אם מחמת הבלו מת האחרון פטור, שהרי מעט הבלו; ואם מחמת חבטו מת האחרון חייב, שהרי הוא הקריב הזק בור זה.

טו. וכן אם נפל השור מאותו הצד שהרחיב האחרון האחרון חייב, שהרי הקריב הזק בור זה: אף על פי שמת מן ההבל. ואם מן הצד שחפר הראשון נפל הראשון חייב, שזה האחרון מעט הבלו.

טז. בור שחיבה עליו התורה אפלו לא מתה הבהמה אלא מהבלו, ואין צריך לומר אם מתה מחבטו. לפיכך אם היה עמק הבור כרחבו, אין לו הבל; ואם לא נחבטה בו הבהמה, ומתה פטור. היה עמקו יתר על רחבו, יש לו הבל; ואם מתה בו הבהמה, חייב אף על פי שלא נחבטה בקרקעו.

יז. עשה תל גבוה ברשות הרבים, ונחבטה בו הבהמה, ומתה אם היה גבוה עשרה טפחים, חייב לשלם. ואם היה פחות מעשרה, פטור על מיתת הבהמה; אבל אם הזקה בלבד, חייב לשלם נזק שלם, ואפלו בתל גבוה כל שהוא, או בחפירה כל שהוא: שהנזק בכל שהוא, דבר מצוי וידוע; ואין המיתה בכל שהוא מצויה, והרי הוא כמו אנס.

יח. וכן אינו חייב על מיתת הבהמה בבור, או על חביטתה בתל אלא אם היתה הבהמה קטנה, או חרשת, או שוטה, או סומה, או שנפלה בלילה. אבל אם היתה פקחת, ונפלה ביום, ומתה פטור: שזה כמו אנס, מפני שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות.

יט. וכן אם נפל לתוכו אדם ומת אפלו היה סומה, או שנפל בלילה בין שהיה עבד בין שהיה בן חורין, הרי זה פטור. ואם הזק בו האדם, או הבהמה הפקחת חייב נזק שלם כמו שבארנו.

כ. נפל לתוכו שור פסולי המקדשין, ומת הרי זה פטור: שנאמר "והמת, יהיה-לו" (שמות כא, לד; שמות כא, לו), מי שהמת שלו; יצא

זֶה שֶׁהוּא אֲסוּר בַּהֲנִיָּה, וְדִינוֹ שִׁיקְבֵּר. הִיָּה חוֹפֵר בְּבוֹר, וְנִפְלָה הַבְּהֵמָה מִקּוֹל הַחֲפִירָה בְּתוֹךְ הַבוֹר, וּמִתָּה אִם נִפְלָה מִלְּפָנֶיהָ, חֵיב. נִפְלָה מֵאַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעָתָה וַחֲזָרָה עַל עֵקֶבָה לְאַחֹר, וְנִפְלָה וּמִתָּה פָטוּר: שֵׁנֶאֱמַר "וְנִפֹּל" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ג), עַד שֶׁיִּפֹּל דֶּרֶךְ נִפְלָה.

כ"א. נִפֹּל לִפְנֵי מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ לְבוֹר, וּמִתָּה אוֹ נִזֵּק אֵין בֵּית דִּין מְחִיבִין אוֹתוֹ; וְאִם תִּפֹּס הַנִּזֵּק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם נִפֹּל לְאַחֲרָיו חוּץ לְבוֹר, וּמִתָּה אוֹ הִזֵּק בַּעַל הַבוֹר פָּטוּר.

כ"ב. שׁוֹר שֶׁדָּחַף בַּהֲמָה לְתוֹךְ הַבוֹר, וּמִתָּה אִם מוּעָד הוּא בַּעַל הַבוֹר מְשַׁלֵּם מַחֲצָה, וּבַעַל הַשׁוֹר מַחֲצָה. וְאִם תָּם הוּא בַּעַל הַשׁוֹר מְשַׁלֵּם רִבִּיעַ מִגּוּפוֹ, וּבַעַל הַבוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלוּשָׁה חֻלְקִים מִן הַיִּפֶּה שֶׁבִּנְכָסָיו. שֶׁבַע הַנִּבְלָה אוֹמֵר לְבַעַל הַבוֹר, פָּחַת נִבְלָה זֶה יֵשׁ לִי אֶצְלָךְ; אֵף עַל פִּי שֶׁהִיא גְדוּלָּה וּפְקַחַת כִּיּוֹן שֶׁנִּדְחָפָה, הִרִי זֶה כָּמִי שֶׁנִּפְלָה בַּלִּילָה: כָּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִבַּעַל הַשׁוֹר, אֲנִי מוֹצִיא; וְהַשָּׂאֵר, אֵתָּה חֵיב לְשַׁלְּמוֹ.

כ"ג. וְכֵן הַמַּנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבוֹר, וּבָא הַשׁוֹר וְנִתְקַל בָּהּ, וְנִפֹּל לְבוֹר, וּמִתָּה הַמַּנִּיחַ אֵת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם מַחֲצָה, וּבַעַל הַבוֹר מַחֲצָה.

כ"ד. וְכֵן שׁוֹר שֶׁלַּהֲדִיּוּט וְשׁוֹר פָּסוּלִי הַמְּקַדְשִׁין שֶׁנִּגְחוּ כָּאֶחָד אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁלַּהֲדִיּוּט, מְשַׁלֵּם חֲצִי נִזֵּק; וְאִם מוּעָד, נִזֵּק שָׁלֵם: שֶׁהַנִּזֵּק אוֹמֵר לוֹ, כָּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִזֶּה אֲנִי מוֹצִיא, וְהַשָּׂאֵר מִמֶּךָ; וְזֶה הוּאִיל וְהַקֹּדֶשׁ הוּא, וּפָטוּר אֵתָּה תְּשַׁלֵּם לִי הַכֹּל.

כ"ה. מִי שֶׁהִיָּה חוֹפֵר בּוֹר בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, וְנִפֹּל עָלָיו שׁוֹר וְהִרְגּוֹ בַּעַל הַשׁוֹר פָּטוּר; וְאִם מִתַּ הַשׁוֹר, נוֹטֵל בַּעַל הַשׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבוֹר.

הַלְבוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק י"ג

א. כָּלִים שֶׁנִּפְּלוּ לְבוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ בַּעַל הַבוֹר פָּטוּר, שֵׁנֶאֱמַר "וְנִפֹּל-שָׁמָּה שׁוֹר, אוֹ חֲמוֹר" (שְׁמוֹת כ"א, ל"ג): מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוֹ "שׁוֹר", לֹא אָדָם; "חֲמוֹר", לֹא כָלִים. אֶפְלוּ נִפֹּל שׁוֹר בְּכִלּוֹ, וּמִתָּה הַשׁוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ כָלּוֹ חֵיב עַל הַבְּהֵמָה, וּפָטוּר עַל הַכָּלִים.

ב. הַבוֹר מְאֻבּוֹת נִזְקִים הוּא, וְתוֹלְדוֹתָיו כְּמוֹהוּ מוּעָדִין מִתְחַלְתִּין. וְכָל הַמַּנִּיחַ תְּקֵלָה, הִרִי זֶה תוֹלְדַת הַבוֹר. וְאִם הִזֵּק בָּהּ אָדָם אוֹ בַּהֲמָה, מְשַׁלֵּם זֶה שֶׁהֵנִיחַ הַתְּקֵלָה נִזֵּק שָׁלֵם, בֵּין שֶׁהִפְקִיר הַתְּקֵלָה, בֵּין שֶׁלֹּא הִפְקִירָה; וְאִם הִזְקוּ בָּהּ כָלִים, פָּטוּר.

ג. כִּיצַד: הַמַּנִּיחַ אֶבֶן אוֹ סִכִּינוֹ אוֹ מִשְׁאוֹ אוֹ תִּבְנוֹ וְקָשׁוּ וְכִיּוּצָא בָּהֶן בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, וְהִזֵּק בָּהֶן בֵּין אָדָם בֵּין בַּהֲמָה חֵיב נִזֵּק שָׁלֵם. וְכֵן אִם הֵנִיחַ בְּרִשּׁוֹתוֹ, וְהִפְקִיר רִשּׁוֹתוֹ וְלֹא הִפְקִירָן. נִתְקַל בִּקְרָקַע, וְנִחַבֵּט בַּתְּקֵלָה זֶה וְהִזֵּק בָּהּ חֵיב בַּעַל הַתְּקֵלָה. וְאִם הִזְקוּ כָלִים בְּכָל אֵלוֹ, אוֹ נִטְנְפוּ פָטוּר.

ד. הַכְּנִיס שׁוֹרוֹ לְחֶצֶר בַּעַל הַבֵּית שֶׁלֹּא בְּרִשּׁוֹת, וְהִרְבִּיץ גִּלְלִים, וְנִטְנְפוּ בָּהֶן כָּלּוֹ שֶׁלְּבַעַל הַבֵּית פָּטוּר: שֶׁהִגְלִל הִזָּה תוֹלְדַת בּוֹר הוּא, וְלֹא מִצִּינוֹ בּוֹר שֶׁחֵיב בּוֹ עַל הַכָּלִים.

ה. הַמַּנִּיחַ אֵת הַכֹּד בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, וְהָלַךְ הַמֶּהֱלֵךְ וְנִתְקַל בָּהּ,

ושברה פטור, לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרך כשהן מהלכין. ואם הזק בזה הרי בעל הכד חייב בנזקיו, ואפלו הפקיר הכד: שכל המפקיר נזקיו שאין לו רשות לעשותן מתחלה, חייב כאלו לא הפקירן.

ו. הניח את הכד במקום שיש לו רשות להניחה שם, כגון מקום הקרנות שלגתות וכיוצא בהן, ונתקל בה, ושברה חייב; ואם הזק בזה המהלך בעל הכד פטור, מפני שהיה לו להסתכל. ואם היתה אפלה, או שמלא כל הדרך כדים פטור על שבירתה; ואם נתקל בה, הרי בעל הכד חייב. וכן כל כיוצא בזה.

ז. נשברה כדו ברשות הרבים, והחלק אחד במים או שלקה בחרסיה פטור מדיני אדם, לפי שהוא אנוס; וחייב בדיני שמים, מפני שלא סלק החרסים. והרי החרסים והמים כהפקר; ולא הפקיר אלא אחר שנאנס, ולפיכך פטור. ואם נתבונן לזכות בחרסיה, והזק בהן אחר חייב. והוא הדין לנפלה גמלו ולא העמידה, וכל כיוצא בה. ואם הזקו פלים בכל אלו פטור, בין הפקיר בין לא הפקיר, כמו שבארנו.

ח. שני קדרין שהיו מהלכין בדרך זה אחר זה, ונתקל הראשון ונפל, ונתקל השני בראשון אם היה לראשון לעמד, ולא עמד חייב בנזקיו שלשני: שאף על פי שהוא אנוס בשעת נפילה, אינו אנוס בהיותו מטל בדרך, והרי הוא יכול לעמד. ואם לא היה לו לעמד פטור, ואף על פי שלא הזהיר לזה שנתקל בו: מפני שהוא טרוד בנפשו.

ט. במה דברים אמורים שהוא חייב בנזקיו שלשני, בשזהזק גופו שלשני; אבל אם הזקו כליו, פטור, שאינו חייב על הפלים בבור, וכל תקלה תולדת בור היא כמו שבארנו.

י. הקדרין והזגגין וכיוצא בהן שהיו מהלכין בדרך זה אחר זה, ונתקל הראשון ונפל, ונתקל השני בראשון, והשלישי בשני, וכל אחד מהן יש לו לעמד, ולא עמד הראשון חייב בנזקי גופו שלשני, בין שהזק בגופו שלראשון המטל בין שהזק במשאו. והשני חייב בנזקי גופו שלשלישי, אם הזק בגופו שלשני; אבל אם הזק במשאו שלשני שנפל, פטור, שהרי אומר לו השני בור זה שהוא משאי אין אני הכורה אותו, שהרי הראשון הפיל השני עם משאו. ואם הזהירו זה את זה, כלן פטורין.

יא. נפל הראשון, והיה מטל לרחב הדרך, ונתקל אחד בראשו ואחד ברגליו ואחד בבטנו הרי הוא חייב בנזקי כלן: הואיל והיה לו לעמד, ולא עמד.

יב. השופך את המים ברשות הרבים, והזק בהן אחר חייב בנזקיו; ואם נטנפו כליו, פטור כמו שבארנו. נבלעו המים בארץ, ונשארה הארץ חלקה, והחלק ונפל, והזק בקרקע הרי זה חייב בנזקיו.

יג. כל אלו שפותקין ביבותיהן, וגורפין מערותיהן אין להן רשות לשפך המים ברשות הרבים, בימות החמה. אבל בימות הגשמים, יש להן רשות לשפך; ואף על פי כן אם הזק אדם או בהמה במים, חייבין נזק שלם.

יד. לא יוציא אדם תבנו וקשו לרשות הרבים, כדי שידושו ויעשו לו זבל. ואם הוציא, קנסו אותו חכמים שיהיו כהפקר,

וְכָל הַקּוֹדֶם בָּהֶן זָכָה, מַעַת שְׁנִדּוּשׁוֹ וְהַשְׁבִּיחוּ; וְאִם קִדְּם אָדָם, וְזָכָה בָּהֶן מַשְׁעַת הוּצָאָה לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִף עַל פִּי שֶׁהֵן כֹּה־פֶקֶד, אִם הִזָּק בָּהֶן אָדָם אוֹ בַּהֲמָה, הָרִי זֶה הַמוֹצִיא חַיִּב לְשֹׁלֵם.

זו. יֵשׁ לְכָל אָדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזֶּבֶל וְהַגָּלִילִים לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים, בְּשַׁעַת הוּצָאת זִבְלִים, וְלִצְבֹּר אוֹתָן שָׁם שְׁלוּשִׁים יוֹם, כְּדִי שְׂיִהְיֶה נִשְׁוֹף בְּרַגְלֵי אָדָם. וְאִף עַל פִּי כֵן אִם הִזִּיק, חַיִּב לְשֹׁלֵם. וְחַיִּבִּין עַל זֶה הַגָּלִל מִשּׁוּם גָּזֹל: כִּיּוֹן שָׂאִין בּוֹ שְׂבַח אִם נִדּוּשׁ, לֹא קָנְסוּ בּוֹ.

זו. אֵין שׁוֹרִין טִיט בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים, וְאֵין לֹכְבִּים לְבָנִים. אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים, אֲבָל לֹא לְלִבָּנִים. הַבּוֹנֶה בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים הַמֵּבִיא אֲבָנִים מִבֵּיא, וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה; וְכֵלָן שְׁהִיָּקוּ, חַיִּבִּין לְשֹׁלֵם גִּזָּק שָׁלֵם.

יז. הַחֲצֵב שֶׁחֲצֵב אֶבֶן וּמִסְרָה לְסִתָּת, וְהִזָּק בָּהּ אָדָם אוֹ בַּהֲמָה הַסִּתָּת חַיִּב. וְסִתָּת שֶׁמִּסֵּר לְחֹמֶר, הַחֹמֶר חַיִּב. מִסֵּר חֹמֶר לְכֶתֶף, הַכֶּתֶף חַיִּב. מִסֵּר כֶּתֶף לְבּוֹנֶה, הַבּוֹנֶה חַיִּב. מִסְרָה הַבּוֹנֶה לְזֶה שֶׁמִּתְקֵן יְשִׁיבָתָהּ בְּבִנְיָן, הַמִּתְקֵן חַיִּב. וְאִם אַחֵר שֶׁהַעֲלוּהָ עַל גִּבֵּי דִימוּס, נִפְלָה וְהִזִּיקָהּ, וְהָיוּ עוֹשִׂין בְּקַבְלָנוֹת כֵּלָן חַיִּבִּין; וּבְשִׁכִּירוֹת הָאֲחֵרוֹן חַיִּב, וְכֵלָן פְּטוּרִין.

יח. הַכּוֹתֵל וְהָאֵילָן שֶׁנִּפְּלוּ לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים, וְהִזִּיקוּ פְּטוּר מִלְּשֹׁלֵם, וְאִף עַל פִּי שֶׁהַפְּקִירָן: לְפִי שָׂאִין דּוּמִים לְבוֹר, שֶׁהָרִי אֵין תַּחֲלָתָן לְהִזִּיק. וְאִם הָיוּ רְעוּעִין, בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לְקַץ אֶת הָאֵילָן וְלְסַתֵּר אֶת הַכּוֹתֵל; וְכַמָּה הַזְמַן, שְׁלוּשִׁים יוֹם. נִפְּלוּ בְּתוֹךְ הַזְמַן, וְהִזִּיקוּ פְּטוּר; לְאַחֵר הַזְמַן חַיִּב, מִפְּנֵי שֶׁשָּׂהָה אוֹתָן.

יט. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ וְאֶת הַזְכוּכִית, וְהַגֹּדֵר גְּדֵרָה בְּקוֹצִים, וְהַפְּרִיחַ לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים, וְהִזָּק אַחֵר בָּהֶן חַיִּב גִּזָּק שָׁלֵם. וְאִם גְּדֵר גְּדֵרָה בְּקוֹצִים בְּצִמְצוּם בְּתוֹךְ רִשּׁוֹתָיו פְּטוּר, לְפִי שָׂאִין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַתְחַפֵּךְ בַּכּוֹתֵלִים.

כ. הַמַּצְנִיעַ קוֹצָיו וְזְכוּכִיּוֹתָיו בְּתוֹךְ כּוֹתֵלוֹ שֶׁלְחִבְרוֹ, וְכֹא בַּעַל הַכּוֹתֵל וְסַתֵּר אֶת כּוֹתֵלוֹ, וְנִפְּלוּ לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים, וְהִזִּיקוּ אִם כּוֹתֵל רְעוּעַ הָיָה, הַמַּצְנִיעַ חַיִּב; וְאִם כּוֹתֵל בָּרִיא הוּא, בַּעַל הַכּוֹתֵל חַיִּב.

כא. חֲסִידִים הָרְאוּשׁוּנִים הָיוּ מַצְנִיעִין אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַזְכוּכִית בְּתוֹךְ שְׂדוֹתֵיהֶן בְּעֶמֶק שְׁלוּשָׁה טַפָּחִים בָּאָרֶץ, כְּדִי שֶׁלֹּא תַעֲלֶם הַמַּחֲרָשָׁה. וְאַחֲרֵים שׁוֹרְפִין אוֹתָן בָּאֵשׁ. וְאַחֲרֵים מְשַׁלִּיכִין אוֹתָן לַיָּם אוֹ לַנָּהָר, כְּדִי שֶׁלֹּא יִזָּק בָּהֶן אָדָם.

כב. לֹא יִסְקֵל אָדָם מִרִשּׁוֹתָיו לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים. וְאֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רִשּׁוֹת הָרַבִּים, וְלֹא בּוֹרוֹת וְלֹא שִׁיחִין וְלֹא מַעְרוֹת, וְאִף עַל פִּי שֶׁהַעֲגָלָה יְכוּלָה לְהִלָּךְ עַל גִּבֵּיהֶן וְהִיא טְעוּנָה אֲבָנִים, שֶׁמָּא תִפְּחַת מִלְמָטָה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. וְהַחּוֹפֵר בּוֹר לְצַרְפֵּי רַבִּים, מִתֵּר.

כג. אֵין מוֹצִיאִין זִיזִין וְכִצּוּצֵטְרִיּוֹת לְרִשּׁוֹת הָרַבִּים, אֲלֹא אִם כֵּן הָיוּ לְמַעַלָּה מִגָּמֶל וְרוּכְבוֹ: וְהוּא, שֶׁלֹּא יֶאֱפִיל הַדֶּרֶךְ עַל בְּנֵי רִשּׁוֹת הָרַבִּים. וְאִם רָצָה, כּוֹנֵס לְתוֹךְ שְׁלוֹ וּמוֹצִיא. כֹּנֵס, וְלֹא הוֹצִיא הָרִי זֶה מוֹצִיא כָּל זְמַן שִׁירָצָה; אֲבָל אֵינוֹ יְכוּל לְהַחֲזִיר

פותלים למקומן לעולם שכל מצר שהחזיקו בו רבים, אסור לקלקלו.

כד. לקח חצר, ובה זיזין וכצוצטריות יוצאות לרשות הרבים הרי זו בחזקתה; ואם נפלה, חוזר ובונה אותה כשהיתה.

כה. אילן שהוא נוטה לרשות הרבים קוצץ, כדי שיהיה הגמל עובר ברוכבו. ומניחין מקום פנוי משתי שפתות הנהר, ברחב כתפי המלחים שיוֹרְדִין שם ומושכין הספינה. וכל אילן הנמצא ברחב זה, קוצצין אותו מיד; ואין מתרין בבטליו, שהרי מעצב מושכי הספינה.

כו. מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו נטלה, ונתן להן מן הצד מה שנתן נתן, וזכו בו; וזה שננטל, לא זכה בו. וכמה רחב דרך הרבים, אין פחות משש עשרה אמה.

הלכות נזקי ממון פרק יד

א. המדליק בתוך שדה חברו, ועברה הדלקה חייב לשלם נזק שלם, שנאמר "כי-תצא אש . . . שלם ישלם, המבער את-הבערה" (שמות כב,ה). והבערה מאבות נזקים היא.

ב. הדליק בתוך רשותו צריך להרחיק מסוף המצר, כדי שלא תעבר הדלקה לשדה חברו. וכמה שעור ההרחקה, הכל לפי גובהה שלדלקה. ואם לא הרחיק כראוי, ועברה האש והזיקה חייב לשלם נזק שלם; הרחיק כראוי, ועברה והזיקה פטור, שזו מכה בידי שמים היא.

ג. וכן אם עברה נהר או שלולית שיש בהן מים, ורחפן שמונה אמות פטור. עברה גדר אומדין גבה הגדר, וגבה הדלקה, והעצים או הקוצים המצויין שם: אם אינה ראויה לעבר, פטור; ואם ראויה לעבר, חייב.

ד. במה דברים אמורים, באש הקודחת. אבל אם היה לה להב גדול, העולה ונכפף מגבה עלית הלהב, והיו העצים מצויין שם אין לה אمد; אלא אפלו עברה אלף אמה, חייב.

ה. נפלה דלקה בחצרו, ונפל גדר שלא מחמת הדלקה, ועברה והדליקה בחצר אחרת אם היה יכול לגדר הגדר שנפל, ולא גדרו חייב. למה הדבר דומה: לשורו שיצא והזיק שהיה לו לשמרו, ולא שמרו.

ו. השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים. במה דברים אמורים, שמסר להן גחלת ולבוה, שדרך הגחלת להפכות מאליה, קדם שתעבר ותדליק. אבל אם מסר להן שלהבת חייב, שהרי מעשיו גרמו.

ז. שלח את הבערה ביד פקח זה הפקח שהבעיר חייב לשלם, והשולח פטור. וכן אם הניח שומר לשמר הבערה, השומר חייב.

ח. אחד הביא את האור, ואחד הביא את העצים המביא את העצים חייב. אחד הביא את העצים, ואחד הביא את האור המביא את האור חייב. בא אחר ולבה, המלבה חייב. לבתו רוח שאינה מצויה תמיד, הרי כלן פטורין; לבה, ולבתו הרוח חייב:

שְׁהָרִי הוּא גָרָם ; וְכָל הַגּוֹרֵם לְהִזִּיק, מְשַׁלֵּם נֹזֶק שְׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו פֶּשֶׁאֵר כָּל הַמִּזִּיקִין.

ז. אִשׁ שִׁינְאַתָּה וְאֹכְלָה עֵצִים אוֹ אֲבָנִים אוֹ עֵפֶר חַיִּב לְשַׁלֵּם, שֶׁנֶּאֱמָר "וּמִצָּאָה קָצִים . . . אוֹ הַשָּׂדֶה" (שְׁמוֹת כב,ה). אֹכְלָה גְּדִישׁ וְכִיּוּצָא בּוֹ, וְהָיוּ כָּלִים טְמוּנִים בְּתוֹךְ הַגְּדִישׁ אִם הָיוּ כְּגוֹן מוֹרִיגִים וְכָלִי בֶקֶר וְכִיּוּצָא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ אָנָּשִׁי הַשָּׂדֶה לְטַמֵּן אוֹתָן בַּגְּדִישׁ, חַיִּב לְשַׁלֵּם ; הָיוּ בַּגְּדִים וְכָלִי זְכוּכִית וְכִיּוּצָא בָּהֶן, פְּטוּר עַל הַכָּלִים.

י. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בַּמִּדְּלִיק בְּתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ. אֲבָל בַּמִּדְּלִיק בְּתוֹךְ שָׁלוֹ, וְעִבְרָה לְשָׂדֶה חֲבֵרוֹ פְּטוּר עַל הַכָּלִים הַטְּמוּנִים בַּגְּדִישׁ ; אֲבָל מְשַׁלֵּם הוּא שְׁעוֹר מְקוֹם הַכָּלִים, וְרוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מֵלֵא גְדִישׁ שֶׁלֹּחַטִּים אוֹ שֶׁלִּשְׁעוּרִים.

יא. הַמִּדְּלִיק בְּתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ, וְיִצְאָתָה הָאִשׁ וְנֶאֱכַל הַגְּדִישׁ, וְהָיָה גְדִי כְּפוּת לּוֹ וְעֶבֶד סְמוּךְ לוֹ, וְנִשְׂרָף עִמּוֹ חַיִּב, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לַעֲשׂוֹת בַּגְּדִישׁ. הָיָה עֶבֶד כְּפוּת לּוֹ וְגְדִי סְמוּךְ לוֹ, וְנִשְׂרָף עִמּוֹ פְּטוּר.

יב. הַמְּשַׁאִיל מְקוֹם לְחֲבֵרוֹ, וְהַגְּדִישׁ בּוֹ, וְהַטְּמִין כָּלִים, וְהִדְּלִיק הַמְּשַׁאִיל וְשָׂרָף הַגְּדִישׁ אֵינּוּ מְשַׁלֵּם אֲלָא דְּמִי גְדִישׁ בְּלֶבֶד. הַשֶּׁאִילוֹ מְקוֹם לְהַגְדִּישׁ חֲטִים, וְהַגְּדִישׁ שְׁעוּרִים, אוֹ לְהַגְדִּישׁ שְׁעוּרִים, וְהַגְּדִישׁ חֲטִים, אוֹ שֶׁהַגְּדִישׁ חֲטִים, וְחִפֵּן בְּשְׁעוּרִים, אוֹ שֶׁהַגְּדִישׁ שְׁעוּרִים, וְחִפֵּן בְּחֲטִים אֵינּוּ מְשַׁלֵּם אֲלָא דְּמִי שְׁעוּרִים בְּלֶבֶד.

יג. הַמִּדְּלִיק אֶת הַבִּירָה שֶׁלֹּחַבְרוֹ מְשַׁלֵּם כָּל מֶה שֶׁבְּתוֹכָהּ, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כְּלִיָּהֶם וְכָל חִפְצֵיהֶם בַּבֵּיתִים. וְכָל שִׁיטְעֵן בְּעַל הַבֵּית הָרִי זֶה נִשְׁבַּע בְּנִקִּיטַת חִפֵּץ, וְנוֹטֵל ; וְשִׁבּוּעָה זֹאת, מִדְּבָרֵי סוּפְרִים כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר : וּבְלֶבֶד שִׁיטְעֵן דְּבָרִים שֶׁהוּא אֲמוּד בָּהֶן, אוֹ שֶׁהוּא אֲמוּד לְהִיּוֹת אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁטְעֵן פֶּקֶדוֹן אֲצִלּוֹ.

יד. גִּמְלָה שֶׁהוּא טָעוֹן פֶּשֶׁתָּן, וְעוֹבֵר בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, וְנִכְנָס פֶּשֶׁתָּנוּ לְתוֹךְ הַחֲנוּת, וְדָלְקָה בָּנֵרוֹ שֶׁלֹּחַנוּנִי, וְהִדְּלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה בְּעַל הַגִּמְלָה חַיִּב, מִפְּנֵי שֶׁהִרְבֵּה בְּמִשְׁאָוִי : בֵּין שֶׁעֲמָדָה הַבְּהֵמָה, בֵּין שֶׁלֹּא עֲמָדָה. הַנִּיחַ הַחֲנוּנִי נֵרוֹ מִבְּחוּץ הַחֲנוּנִי חַיִּב אֵף בְּדְמֵי פֶשֶׁתָּן, מִפְּנֵי שֶׁהַנִּיחַ נֵרוֹ מִבְּחוּץ : וְאִפְּלוּ נֵר חֲנֻכָּה, הָיָה לוֹ לִישֵׁב וּלְשֹׁמֵר.

טו. הַכּוּפֶּה קָמְתוֹ שֶׁלֹּחַבְרוֹ לִפְנֵי הָאִשׁ, עַד שֶׁתְּדַלֵּק אִם אֵין הָאִשׁ מַגְעֵת לָהּ, אֲלָא בְּרוּחַ שְׁאִינָה מְצוּיָה פְּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיִּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וְהַטּוּמֵן קָמְתוֹ שֶׁלֹּחַבְרוֹ בְּעֵפֶר אוֹ בְּתַבָּן, וְעִבְרָה הָאִשׁ וְאֹכְלָה אוֹתָהּ הָרִי זֶה הַטּוּמֵן פְּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיִּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם : מִפְּנֵי שֶׁהַמִּדְּלִיק אֶת הָאִשׁ פְּטוּר עַל הַטּוּמֵן.

טז. אִשׁ שֶׁעִבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם, וְחִבְּלָה בּוֹ הָרִי הַמִּבְעִיר חַיִּב בְּנִזְקָיו וּבִשְׁבָּתוֹ וּבִרְפוּיוֹ וּבִצְעָרוֹ וּבִכְשָׁתוֹ, כְּאִלּוּ הִזִּיקוּ בִּידּוֹ : שְׂאֵף עַל פִּי שְׂאֵשׁוֹ מְמוּנוֹ הוּא, הָרִי הוּא כְּמִי שֶׁהִזִּיק בְּחִצָּיו. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהִמָּתוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם, אֵינּוּ חַיִּב אֲלָא בְּנִזֶּק בְּלֶבֶד כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

יז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאִשׁ, הָרִי הֵן כָּאִשׁ. כִּיצַד : הַנִּיחַ אָבֵן אוֹ סִכִּין אוֹ מִשָּׁא בְּרֹאשׁ גָּגוֹ, וְנִפְּלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ חַיִּב לְשַׁלֵּם נֹזֶק

שָׁלֵם: שָׁכַל אֱלֹהֵי וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, תּוֹלְדוֹת הַבְּעֵרָה הֵן. וְאִם נִפְּלוּ
בְּרוּחַ שְׂאִינָה מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ, פָּטוּר.